

— A brit középfokú érettségi vizsga (GCSE) az anyanyelv tantárgyban.

A tanterv és vizsgarendszerek kérdéseivel, szükségességével nap mint nap találkozunk. Lesz-e Magyarországon nemzeti alaptanterv, vagy esetleg több alternatív tanterv közül választhatunk, mint néhány fejlett országban? Kell-e nekünk vizsgarendszer?

„Mindez főként attól függ, hogy Európa új határát ismét előttünk vagy esetleg végre mögöttünk vonják meg. Ha mögöttünk, akkor az iskolákban a nevelés szelleme igen sokféle lesz, sőt: az sem kizárt, hogy ugyanazon értékek alapján a tanítás tartalma is más és más lesz. Ha így fordul a sorsunk, akkor az iskolai képzés tartalmának és minőségének szoros állami ellenőrzése lehetetlenné válik.”

Az iskola hatékonyságát, a tanulók tudását valamilyen módon mérnünk szükséges, ehhez viszont korszerű tantervre vagy tantervekre és vizsgákra, mérésekre lesz szükség a jövőben is.

Ajánlom ezt a könyvet mindazoknak, akik a fentiekben vázolt témakörökkel mélyrehatóbban szeretnének megismerkedni. Szegeden megvásárolható a *JGYTF Neveléstudományi Tanszékén*.

Edukáció könyvkiadó, 1990, 120,— Ft.

DR. ORMÁNDI JÁNOS

M. I. BUBROVIN—KLAUDY KINGA:

OROSZ SZÓLÁSOK ÉS KÖZMONDÁSOK KÉPEKBEN

A Tankönyvkiadó, valamint a Russkij jazyk gondozásában egy újabb kiadvánnyal bővült a hazai oktatási célokat szolgáló orosz—magyar frazeológiai szótáriradalom. *M. I. Dubrovin* moszkvai nyelvész „*Russkije frazeologizmy v kartinkach*” c. népszerű szótára először 1977-ben jelent meg angol és francia változatban (A book of Russian Idioms Illustrated, Moscow Russian Language Publishers, 1977; Locutions Russes en Images, Moscow, Editions „La Language russe”, 1977), s méltán aratott sikert az orosz nyelv frazeológiai kincse iránt érdeklődők körében. A maga nemében első, az orosz nyelv frazeológizmusait oktatási célokból népszerűsítő kiadvány azóta már a világ számos nyelvén napvilágot látott. Angol, francia, német, portugál, bolgár és szlovák nyelvű változatai után a magyar nyelvű kiadása is megjelent, amely *Klaudy Kinga* nyelvész kollégánk avatott tollát dicséri.

M. I. Dubrovin—Klaudy K. szótára, bár oktatási, nyelvtanulási célból készült, az ún. passzív szótárak sorába tartozik. Az oktatási célokat szolgáló frazeológiai szótáriradalom gyakorlatától eltérően, amely igyekszik az idegen nyelvi frazeológizmusokat minél sokoldal-

lúban bemutatni, az általam ismertetett szótár szerzői más eljárást választottak az orosz frazeológizmusok népszerűsítésére, elsajátításának megkönnyítésére. A szerzők, a frazeológiai szótáriradalomban tudásunk szerint először tesznek kísérletet az orosz szólások és közmondások humoros, rajzos bemutatására, szó szerinti és átvitt jelentésük rajzok segítségével történő feltárására, amely a frazeológizmusok könnyebb megértését és elsajátítását hivatott elősegíteni.

Mivel a „frazeologizmus”, a „frazeológiai egység” terminus technikusok a magyar nyelvészeti szakirodalomban még kevésbé elterjedtek, a magyar változat a hazai frazeológiai szótáriradalom terminológiai gyakorlatát követve „*Orosz szólások és közmondások képekben*” címmel jelent meg, bár tulajdonképpen közmondásokat a szótár csupán elvétele tartalmaz: (*Vidno pticu po poljotu* (50. l.); *mír tesen* (265. l.); *chuzbimi rukami zbar zagrebat'* (586. l.) stb.).

A szótár egy rövid „*Előszó*ból” (5—7. l.), a szótárban szereplő orosz kifejezések betűrendes jegyzékéből (8—16. l.), valamint a tulajdonképpeni szótári részből (19—315. l.) áll. A szótárt egy orosz szómutató (319—331. l.), valamint a magyar kifejezések betűrendes jegyzéke zárja (335—345. l.).

A szótári rész ábécé-sorrendben, külön számmal ellátva, összesen 594 orosz frazeológizmust tartalmaz. A gyűjtemény frazeológiai anyagának elemzése arra enged következtetni, hogy a szótár korpuszát nagyrészt magas kommunikatív értékkel rendelkező, a mai orosz nyelvben széles körben elterjedt köznyelvi stílusréteghez tartozó frazeológizmusok képezik. A közhasználatú frazeológizmusokon kívül azonban a szótárban szép számmal szerepelnek népszerű (prostorechnyj) stílusréteghez tartozó frazeológiai egységek is, amelyek még színebbé teszik a szótár frazeológiai anyagát, pl. *pod surdinku* (prost.) = *suba alatt, suttymban* (164. l.), *v us ne dut'* (prost.) = *rá se ránt. Füle botját sem mozgatja. Rá se bederít, Oda sem bagózik* (57. l.) stb. Sajnálatos módon a szótárba került egy vonzatos idiomatikus jelentéssel rendelkező ige is, s bár magyar megfelelője frazeológizmus ugyan, az orosz prototípusát azonban semmiképpen sem lehet frazeológizmusnak tekinteni: *nasolit'* *komu-libo* = *borsot tör az orra alá* (164. l.).

A frazeológizmusok általában alapalakjukban, változataik nélkül, kiemelt vastag betűkkel szedve szerepelnek a szótári cikkben. Ezt az eljárást helyesnek lehet tekinteni egy oktatási célokat szem előtt tartó szótár esetében, hiszen a különböző variánsok közlése megnöveli a frazeológizmus alkotó tagjainak mennyiségét, ezáltal nehezebbé válik e bonyolult szerkezetű, állandósult nyelvi egységek elsajátítása.

Az egyes szócikkek felépítése a következő: Minden szócikk három részből áll. Az orosz

frazeológizmus alapalakja után először az orosz kifejezés szó szerinti jelentését adják meg a szerzők, ezután a frazeológizmus tulajdonképpeni jelentését feltáró magyarázat következik, majd a szócikk végén a magyar frazeológiai ekvivalenst tüntetik fel. Ha az orosz frazeológizmusnak több magyar ekvivalense is lehetséges, a szerzők kiemelt vastagbetűs szedéssel tüntetik fel azokat. Az illusztráció kedvéért hadd álljon itt egy szócikk:

DVA SAPOGA PARA.

Két csizma egy pár.

Mindkettő egyformán rossz.

Az egyik tizenkilenc, a másik egy biján búsz.

A zsak meg a foltya.

Egy kutya, másik eb.

Egy búron pendülnek. (73. l.)

Minden orosz frazeológiai egységhez két rajz tartozik. Az egyik a szó szerinti jelentést illusztrálja, a másik a frazeológizmus tulajdonképpeni jelentését. A szerzők szándéka szerint az első rajz a szóban forgó szólás vagy közmondás alkotó elemeinek megértését hivatott megkönnyíteni, a másik pedig elősegíti annak elsajátítását, hogy a frazeológizmus milyen beszédhelyzetben használható. Itt szükséges megjegyezni, hogy a frazeológiával foglalkozó szakirodalomban számos nyelvész azon a véleményen van, hogy a szó szerinti fordítás csak úgy, mint a szó szerinti jelentést illusztráló tréfás rajz, akadályozza a frazeológizmus tulajdonképpeni átvitt jelentésének megértését. Véleményem szerint azonban a szó szerinti jelentés közlése megkönnyíti a frazeológizmusok megértését, sőt mi több, a frazeológia iránt érdeklődő nyelvészek számára is értékes információt nyújt az orosz frazeológizmusok jelentésének alapjául szolgáló belső képről, valamint azon logikai-asszociációs folyamatokról, amelyek az orosz frazeológizmusok mai jelentésének kialakulásához vezettek.

Külön kell szólnunk a szótárban szereplő orosz frazeológizmusok magyar nyelvi megfeleltetéséről. Klaudy Kinga, a szótár magyar változatának társszerzője e munkával jelentősen hozzájárult az orosz frazeológizmusok magyar nyelvi megfelelőinek feltáráshoz. Több olyan, a frazeológizmusok magyar fordításával kapcsolatos hibát sikerült kiküszöbölnie, amelyeket a korábban megjelent orosz—magyar frazeológiai szótárak és a két nyelvű szótárak szerzői ilyen vagy olyan okból elkövettek. Így például sikerült felismernie, hogy a *belaja vorona*, ill. a *fehér holló (ritka, mint a fehér holló)* csak úgy, mint az *Iz kozbi von lezi' (lezi' iz kozbi von 142. l.)* és a magyar *majd kibújjik (kiugrik) a bőrből* frazeológizmusok egymással homonikus kapcsolatban állnak, esetükben *kvázi ekvivalens frazeológizmusokkal* állunk szemben, amelyek lexikális összetételükben, grammatikai szerkezetükben megegyeznek, jelentésükben azonban teljesen eltérnek egymástól. Az orosz

belaja vorona kifejezést olyan személy jellemzésére használják, aki magatartásával, cselekedeteivel kéri a környezetéből, magyar megfelelője tehát: „*kilóg a sorból*”. A magyar *ritka, mint a fehér holló* O. Nagy Gábor Magyar szólások és közmondások (Gondolat, Bp., 1966.) c. szótára szerint azt jelenti, „*nagyon ritka, csak elvétve akad*” (288. l.). Az orosz *Iz kozbi von lezi'* jelentése „*töri magát, mindent megtesz, mindent elkövet v.-minék az érdekében*” (142. l.), a magyar *majd kibújjik (kiugrik) a bőrből* jelentése ezzel szemben a) „*nagyon örül*”, b) „*roppant türelmetlen*”, c) „*nagyon bosszankodik*” (ONG. b—1124).

A szerző a legtöbb orosz frazeológizmusnak megtalálja a magyar frazeológiai ekvivalensét, illetve analóg frazeológiai megfelelőjét. *Teljes frazeológiai ekvivalens* a két nyelv eltérő grammatikai sajátosságai miatt csak ritkán fordul elő, annál több viszont a *részleges ekvivalensek száma*, amelyek szerkezetében, lexikális összetételében kisebb-nagyobb eltérések mutatkoznak, jelentésük azonban megegyezik: *jasno kak den' = világos, mint a nap* (315. l.), *sbutki v storonu = félre a tréfával* (318. l.), *chitat' mezdju strok = a sorok között olvas* (310. l.). Számos esetben az orosz frazeológiai egységnek a magyar nyelvben *analóg frazeológizmus* felel meg, amelyek lexikális összetételükben és grammatikai szerkezetükben teljesen különböznek, jelentésük azonban megegyezik (funkcionális ekvivalensek): *sobaku s'el na chomj-l. = kitanulta minden csinját-binjét*; *A kisujjában van v.-mi* (272. l.); *Smotret' skvoz' pal'cy = szemet bűny v.-mi felett* (270. l.).

Ha az orosz frazeológizmusnak a magyar nyelvben nincs frazeológiai megfelelője, a szerző bátran él a körülírás eszközével. Véleményem szerint azonban a *gladii' kogo-l. protiv sbersti*, csakúgy mint a *tjanu'* za jazyk orosz frazeológiai egységeknek megvan az analóg magyar nyelvi megfelelője, ezért a körülírás helyett a szótárban a frazeológiai megfelelőket kell feltüntetni: *nem bánik szőr mentén v.-kivel*; *v.-kinek nem a szája íze szerint cselekszik*, *mond v.-mit*, ill. a másik frazeológizmus esetében: *Harapófogóval kell kibúzni belőle v.-mit*. (68., 293. l.).

Külön is ki kell emelni egy sor ötletes esetet, amikor a szerzőnek sikerült az ekvivalens nélküli orosz frazeológizmusok magyar nyelvi jelentésének feltárása: *chjortova kosbka probezhala = szakadéék támadt közöttük* (308. l.); *chojortova djuzbina = 13 — szerencsétlen szám* (309. l.); *Shito belymi nitkami = kilóg a lóláb* (3133. l.); *Vyvodit' na chistuju vodu = lerántja a leplet róla* (60. l.) stb.

A frazeológizmusok magyar nyelvi megfeleltetése során csupán kisebb hibák, elírások fordulnak elő. Véleményünk szerint a következő frazeológizmusok magyar nyelvi megfeleltetését a szótár további kiadása esetén pontosítani

kell: pl. a *nadut' guby* jelentése: *Felbúzza az orrát; feljújja magát; zokon (rossz néven) vesz v.-mit; megorrol v.-miért* (= Biggyeszti ajkát, Megorrol. 159. l.); *dusba na raspashku: olya na lelke, mint a nyitott könyv; nyiltszivű ember* (= Ami a szívében az a száján (84. l.), inkább azt jelenti „szókimondó”); *zakradyvat' sja v dusbu: belopja magát v.-kinek a szívébe* (= Befészkei magát v.-kinek a lelkébe (95. l.); *podvernut' sja pod ruku: v.-kin tölti ki a mérget* = kézre jött (203. l.); *postavit' kogo-l. na svojo mesto: a helyére tesz v.-kit* = le szállítja a magas lóról (225. l.); *puskat' komu-l. pyl' v glaza: port hint v.-kinek a szemébe* = Rázza a rongyot. Port hint. Fenn az ernyő, nincsen kas (235. l.); *rabotat' ne pokladaja ruk: éjt nappallá téve dolgozik* = Ég a kezében a munka (237. l.); *raschljobyvat' kasbu: megissza v.-minék a levét* = Tisztába teszi a dolgot (240. l.); *sidet' mezhdv. stul' ev: két szék között a pad alá esik* = Két malomkö között őrlődik (259. l.). Ezek a hibák azonban egyáltalán nem kisebbítik a szótár érdemeit, különösen, ami a szótárban szereplő orosz frazeológizmusok magyar nyelvi megfeleltetését illeti.

A megfeleltetések minősége, pontossága, sokszínűsége magas szakmai tudásról tanúskodik, s jelentős fejlődésnek tekinthetjük a hazai két-nyelvű frazeológiai szótáriradalomban.

Az általam ismertetett szótár nemcsak tanárok, egyetemi és főiskolai hallgatók és az oroszul tanuló diákok számára hasznos, hanem a frazeológiával hivatászerűen foglalkozó nyelvészek és a műfordítók, tolmácsok érdeklődésére is számot tarthat.

Tankönyvkiadó, Budapest — Russzkiej jazyk, Moszkva, 1990., 347. l.

DR. GYÖRKE ZOLTÁN

DR. FÖLDES CSABA—

DR. KÜHNERT HELMUT:

HAND- UND ÜBUNGSBUCH ZUR DEUTSCHEN PHRASEOLOGIE

Egységes jegyzet

a tanárképző főiskolák számára

Fején találta a szöveget a dr. Földes Csaba (Szeged)—dr. Kühnert Helmut (Potsdam) szerzőpáros, amikor arra a gondolatra jutott, hogy használható frazeológiai jegyzetet ad valamennyi német szakos hallgató, ill. nyelvtanár, germanisztikával foglalkozó szakember kezébe. Nyelvkönyv- és jegyzetinséges korunkban ez különösen figyelemreméltó, hiszen olyan egyetemi, főiskolai tananyag, mely mind a tudományos tevékenység, mind a gyakorlati idegennyelv-oktatás számára megfelelő, még mindig kevés van, s ha akad is, ritkán igazodik a kívánt elvárásokhoz, követelményekhez. Melyek

lehetnek ezen elvárásaink, követelményeink? Konkrét, pontosan körülhatárolt téma több szempontból történő megvilágítása, szerkezeti tagoltság, szaktudományos megbízhatóság + módszertani következetesség, világos, egyértelmű stílus. Ami ezen felül adódik — jelen jegyzet esetében az érdekesség, a példák, a variációk változatos tárháza — az a jegyzet többletértékét növeli.

A kötet címe tökéletes összhangot mutat a szerzők koncepciójával:

a) a tárgyalat témával, mely a német frazeológia,

b) a megközelítések egyik lehetséges változatával: a Hand- und Übungsbuch, azaz a kézikönyv- és gyakorlókönyv-felosztással.

Elmélet és gyakorlat, nyelvtudomány és praktikum, didaktika és módszer szerves együttélését követhetjük itt nyomon. Ezt tükrözi már a jegyzet felépítése is, melynek fő fejezeteit az alábbiakban vázolom:

Kézikönyv — rész: 1—9. fejezet: elméleti alapvetés, ezen belül:

1. fejezet: Bevezetés (célok, feladatok behatárolása).

2. fejezet: A frazeológia lényege és funkciói.

3. fejezet: Kontrasztív frazeológia.

4. fejezet: A frazeológizmusok morfoszintaktikai osztályozása.

5. fejezet: A frazeológizmusok osztályozása szintaktikai jellegzetességeik alapján.

6. fejezet: A frazeológizmusok osztályozása történeti keletkezésük szerint.

7. fejezet: A frazeológizmusok osztályozása szak-, tárgycsoportok alapján.

8. fejezet: A német és magyar frazeológizmusok ekvivalenciája.

9. fejezet: A képi tartalom megértésének szerepe.

10. fejezet: Módszertani útmutató a gyakorlókönyvhöz.

Gyakorlókönyvrész: 11. fejezet: Gyakorló (180 feladat).

12. fejezet: Megoldókulcs.

13. fejezet: Megjegyzések, hivatkozások.

14. fejezet: Zárszó.

15. fejezet: Felhasznált és ajánlott irodalom.

A kötet tematikája, szerkezete szerint az elméletre építi feladatait, gyakorlatait. Ez vice versa is igaz, azaz, ezek a gyakorlatok szervesen illeszkednek a megadott témákhoz, jól követik a vizsgálati szempontokat.

Véleményem szerint a jegyzet két nagyon lényeges, irányadó kategóriája:

— az összehasonlító frazeológia, mely mind tartalmi, mind kifejezésszinten tudatosítja a két nyelv (német és magyar) egyezéseit, eltéréseit, frazeológiai, lexikai megfeleléseit,

— a jegyzet képanyaga

a képmotívumok által leírt nyelvi tartalom, mely a valóság tényeit szimbolikusan közvetíti.